

Список использованных источников:

1. Миньковский Г.М. О некоторых направлениях разработки и реализации уголовно-правовой политики и состоянии законности борьбы с преступностью и коррупцией //Состояние законности, борьбы с преступностью и коррупцией. – М., 1993. – С. 41-48.
2. Волженкин Б.В. Преступления в сфере экономической деятельности по уголовному праву России. – СПб., 2007. – 765 с.
3. Дементьева Е.Е. Проблемы борьбы с экономической преступностью в зарубежных странах: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: НИИ проблем укрепления законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре РФ, 1996.
4. Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономической деятельности: понятие, система, проблемы квалификации и наказания: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Саратов, 1997. – 42 с.
5. Пинкевич Т.В. Преступления в сфере экономической деятельности: уголовно-правовая характеристика, система, особенности квалификации. – Ставрополь, 2000. – 178 с.

Түйін

Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстарды алдын алу тек терең экономикалық жаңартуларды жүзеге асыру үшін ғана емес, сонымен қатар елдің әрі қарай даму тағдырын анықтайды. Бұл күрестегі жеңістер көбіне терең мазмұнды қылмыстық-құқықтық және криминологиялық мәселелерді дайындаумен негізделеді.

Annotation

To fight a crime in the sphere of economics is a necessary condition not only in realizing deeper economic transformations, but also it defines further development of our country. Success in this fight mainly depends on the need of deep legal and criminal research of this problem.

А. Алтынбекқызы,

Алматы қ. Экономика және құқық Академиясының магистранты

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ, ПАЙДАҚОРЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ОБЪЕКТИВТІК БЕЛГІЛЕРІ

Қылмыс объектісінің мәселесі қылмыстық-құқықтық доктринада (ғылымда) бастапқылардың бірі болып табылады.

Объект құрамның міндетті элементтерінің бірі болып табылады, сондықтан объектісіз қылмыс жоқ. Қылмыстық заңмен қылмыс ретінде көзделген кез келген қоғамға қауіпті әрекет белгілі бір объектіге қолсұғады.

Объектіні дұрыс анықтау қылмыстық әрекеттің әлеуметтік және құқықтық табиғатын, жасалған қылмыс үшін қылмыстық жауаптылықтың нысандары мен шектерін меңгеруге көмектеседі.

Объектіні анықтау қылмыстардың ұқсас құрамдарын бір-бірінен, қылмыстық әрекетті қылмыстық еместен шектеуге мүмкіндік береді. Одан басқа кез келген әрекеттің қоғамдық қауіптілігінің дәрежесі қандай объект қолсұғушылыққа душар болғандығынан елеулі мөлшерде тәуелді, сондықтан қолданыстағы қылмыстық заңда «қылмыстық заңмен көзделген қайсы бір әрекеттің белгілері формальды болса да бар іс-әрекет немесе әрекетсіздік, бірақ елеулі маңызы болмағандықтан қоғамдық қауіпті емес, қылмыс болып табылмайды деп көрсетілген.

Заң әдебиетінде жалпы қабылданған көзқарасқа сәйкес қылмыстық-құқықтық қорғаудың объектісі немесе қылмыс объектісі болып қоғамдық қатынастар табылады.

Сол немесе басқа қылмысты жасай отырып, кезкелген тұлға қоғамдық қатынастардың сол немесе басқа бір элементтеріне қолсұғады, олардың өзара байланысын бұза отырып, сонымен қатынастардың қатысушыларының мүдделеріне тікелей немесе жанама едәуір зиян келтіреді.

Қоғамдық қатынастардың барлығы қылмыстық заңмен қорғала бермейді, тек заңшығарушы позициясынан анағұрлым құнды (бағалы) саналатындар ғана [1].

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 2-бабы қылмыстық құқық саласымен реттелетін анағұрлым маңызды қоғамдық қатынастарды анықтайды: адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын және заңды мүдделерін, меншікті, ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті, қоршаған ортаны, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы мен аумақтық тұтастығын, заң мен қорғалатын қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қылмыстық қолсұғушылықтан қорғау, бейбітшілік пен адамзаттың қауіпсіздігін қорғау, сол сияқты қылмыстарды ескерту.

Бірақ қазіргі уақытта қылмыстық құқық проблемаларына жаңа келістердің (әдістемелердің) ескерілуімен, бірінші орынға жалпы адамзат құндылықтарын қорғау қойылған кезде, қылмыс объектісі түсінігіне тек қоғамдық қатынас секілді дәстүрлі келіс (әдістеме) қанағаттандырырлық бола алмайды [2].

Адамның белгілі бір қажеттіліктерін қанағаттандыруға қабілетті әр түрлі игіліктер, жеке тұлғаның құқықтары, бостандықтары және мүдделері қылмыстық-құқықтық қорғаудың объектілері бола алады.

Қылмыстық құқық ғылымында объектілерді үш сатылы жіктеу туралы теория шығарылған: жалпы, тектік (топтық) немесе арнайы және «тікелей».

Осында қылмыстың жалпы объектісі деп оларды бұзған үшін қылмыстық жауаптылық көзделген барлық қоғамдық қатынастарды (жиынтығын), тектік (топтық), немесе арнайы объекті деп – олардың біртектілік белгісі немесе белгілі бір салада болуы бойынша қоғамдық қатынастардың белгілі бір бөлігі немесе тобын түсінеміз. Сондықтан заң әдебиетінде қылмыстық-құқықтық қорғау объектісінің мазмұны «мүдденің түсінігі арқылы да ашылады – белгілі бір жеке тұлғаның, қоғамның, ақырында бүтіндей мемлекеттің мүддесі.

Мүдде – бұл сол қоғамдық қатынастар, бірақ оның анағұрлым нақты көрінісі. Тасушылармен (субъектілермен) және олардың мүдделерімен арасындағы қатынасыз қоғамдық қатынастар жоқ және бола алмайды. Нақты тұлға (адам) осында осы барлық қатынастардың өзінше бір материалдық субстраты (өткізушісі) болып табылады, басқа адамдармен көп түрлі байланыстарға түсе отырып өзінің жеке-дара қызметінде (әрекетінде) іске асырады. Сондықтан қоғамдық қатынас мүдде туралы мүдде өзінің тасушысына яғни қоғамдық қатынастардың қатысушысына қалай (қатынасқа) қарайды тек сонымен байланысты айтуға болады және қажет.

Мүддеде тек өзінің тасушысы (субъект) ғана емес, бірақ өз объектісі де бар – сол жөнінде мүдденің субъектілері (тасушылары) арасында байланыстар (қатынастар) бар әлеуметтік құнды игілік (материалдық немесе идеалдық).

Әлеуметтік құндылық секілді абстрактты мүдде қоғамда тіпті өмір сүрмейді. Мысалы, билік, сол немесе басқа қоғамда кімге тиесілі өз тасушысысыз (субъекті) өздігінен құқықтық қорғаудың объектісі секілді қандай да бір әлеуметтік (саяси) құндылық ала алмайды. Мүлікке, өмірге, денсаулыққа, абыройға және ар-намысқа қатысты да осыны айтуға болады. Олар қылмыспен бұзылуы мүмкін және сондықтан қолсұғылмайтын болып жарияланатын әлеуметтік игіліктердің (құндылықтардың), сол немесе басқа түрлері секілді мүдделер, барлық жағдайларда өздерінің белгілі бір тасушыларына – «қожайындарына» тиесілі [3].

Сонымен, қылмыс жасау кезінде қылмыскер ҚР ҚК-ң 2-бабында көрсетілген қылмыстық-құқықтық қорғаудың сол немесе басқа объектісіне қол сұғады.

Әрбір тарауда орналасқан қылмыстық кодекстің нормалары әр түрлі объектілерді қорғайды, мысалы, 1-тарау – жеке адамның мүдделерін: өмір және денсаулықты, меншікке қарсы қылмыстарды, 9 тарау – қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті.

Бұл қылмыстардың қоғамдық қауіптілігі кінәлі жасаған әрекетінің құқыққарсы екендігін ұғынатындығымен анықталады (сезеді) себебі оған олардың құндылығы жақсы белгілі игіліктерге қолсұғады.

Қылмыс объектісі болып тек қылмыстық заңның қорғауына қойылған қоғамдық қатынастар, меншік қатынастары табылады.

Зорлық-зомбылық, пайдақорлық қылмыстардың дәрежеленген түрлерінде қосымша тікелей объект ретінде адамның денсаулығы мен өмірі шығады.

Зорлық-зомбылық, пайдақорлық қылмыстардың тектік (топтық) объектісі болып, адамның денсаулығы, қоғамдық қауіпсіздік, меншік қатынастары табылады. Қауіпсіздік туралы осы әдеттегі түсінілуімен айтсақ, бәрінен бұрын қауіптің жоқтығы айтылады [4].

ҚР ҚК-ң Ерекше бөлімімен берілген «Адамның өміріне, денсаулығына және қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар» 9-тараудың атауында қолсұғушылықтың тектік объектісі секілді қауіпсіздік қатынасын сипаттау үшін заңшығарушы «қоғамдық анықтамасын қолданады, яғни мұнда барлық қоғам және оның мүдделері үшін қауіпсіздікті қамтамасыз ету туралы сөз болып отыр.

Заңның және соттық практиканың талдауы белгілі бір қоғамдық қауіпсіздікті қорғау қажеттілігі жұмыстар тобын (түрін) орындау кезінде туындайды; жалпы қауіпті заттармен, нәрселермен және сол сияқты жұмыс істеуде, яғни қоғамдық қауіпсіздік қатынастары өздерінің бір жағынан пайдалы қасиеттері бар, ал екінші жағынан қауіпсіздіктің арнайы ережелерін бұзғанда әр түрлі әлеуметтік құндылықтарға зиян келтіретін қабілетке ие заттарды, нәрселерді және өндірістік процесстерді пайдалануды қоғамда туындайды және өмірсүреді (бар).

Ішкі істер органдарына адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына, қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне қылмыстық және басқа құқыққа қарсы қолсұғушылықтарды ескерту, тыю жолымен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету міндеті жүктелген.

Заң әдебиетінде кейбір авторлар Адамның өміріне, денсаулығына өз анықтамаларын береді. В.Д. Маликов бұл түсінікті аша отырып «қоғам үшін қауіптің жоқтығы, яғни қандайда бір қиратушы күштің іс-әрекетінен өмір, денсаулық, қоғам мүшелерінің мүлкі үшін тіленбейтін зардаптардың келуінің қолансыз мүмкіндігінің жоқтығы туралы айтады [5].

Мысалы, Н.Т. Куц адамның өміріне, денсаулығына қарсы қылмыстарға жалпы анықтама бере отырып "... өздерінің соңынан ауыр зардаптар (азаматтарын денсаулығына зиян, адамды құрбандар, ірі материалдық залал және басқалар) әкелетін жоғары қауіпті қайнар-көздермен жұмыс істеу (қолдану) ережелерін қоғамға қауіпті бұзу. Жоғары қауіпті қайнар-көздер ... атыс және суық қару, жарылғыш заттар ... бола алады деп таниды [6].

Барлық берілген анықтамалар қоғамдық қауіпсіздіктің мәнін азды-көпті көрсетеді. Адамның өміріне, денсаулығына қарсы қылмыстар мен басқа әрекеттердің арасында Адамның өміріне, денсаулығына қолсұғушы қылмыстардың ерекше тобын шарттандырған қолсұғу объектісінде едәуір айырмашылықтар бар.

Қазақстан Республикасы ҚК-ң 9-тарауының тектік объектісі болып қоғамдық қауіпсіздік, яғни негізгі анағұрлым (мейілінше) маңызды қоғамдық мүдделерді – жеке тұлғаны, қоғамдық тыныштық пен қауіпсіздіктің қолсұғылмаушылығы, мемлекеттік органдардың қызмет етуінің дұрыс режимі (қалыпты тәртібі), күзет пен қорғауды қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастардың жиынтығы табылады.

Егер Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің жүйесінде қылмыс орнын анықтау үшін тектік объектінің аса маңызы болса, онда тікелей объект нақты қоғамдық қатынастардың сипатын ашуға, қылмыстың айырықша бір ерекшеліктерін анықтауға, жасаған әрекетке дұрыс дәрежелеу беруге мүмкіндік береді.

Негізгі тікелей объектінің қоғамға қауіпті әрекетті дәрежелеу үшін шешу маңызы бар. Тікелей объект қылмыстардың берілген тобының тектік объектісімен үнемі сәйкестікте болады, оған құрамдас компонент ретінде кіреді.

Берілген норманы жарата отырып, заңшығарушы қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ұмтылды, себебі қарастырылып отырған қылмыс нақ осы қатынастарға бәрінен бұрын зиян келтіреді.

Нақты өмірде әртүрлі қоғамдық қатынастар өзара тығыз шырмалғандықтан, қатынастардың бір тобына қолсұғу сабақтас (аралас) қоғамдық қатынастардың бұзылуын өте жиі әкеледі. Сондықтан бізбен қарастырылып отырған қылмыста басқа қоғамдық қатынастарға да қол сұғады. Бірақ берілген норманың мақсаттары мен міндеттеріне қатысты бұл қоғамдық қатынастар «заңмен тек жол жөнекей қорғалады, яғни негізгі тікелей объектіге қол сұғушылық жасаған кезде олар зиян келтіру қаупіне сөзсіз қойылатындықтан» [7].

Қарастырылып отырған қылмыстар қоғам үшін қауіпті; оларды жасау кезінде қылмыскерде азаматтардың өмірі мен денсаулығына қолсұғушылық жасау мүмкіндігі пайда болуы себепті де білдіреді.

Қоғамдық қауіпсіздік азаматтардың қоғамдығы мінез-құлығының сондай жүйесін болжайды, оның кезінде адамдардың көп не аз санының өмірінің немесе денесінің қолсұғылмаушылығының қатері жойылады.

Келтірілгенге қорытынды жасай отырып, біздің пікірмізше келесі анықтаманы тұжырымдауға (құрастыруға) болады: Адамның өміріне, денсаулығына қарсы деп өмір мен денсаулықты қорғауды қамтамасыз ететін қатынастарға, меншік қатынастарына, негізгі мейлінше маңызды қоғамдық мүдделердің қорғалғандық жағдайына зиян келтіретін, Адамның өміріне, денсаулығына қол сұғатын қылмыстық заңмен көзделген қоғамға қауіпті әрекеттерді түсіну керек.

Зорлық-зомбылық, пайдақорлық қылмыстардың мәнін дұрыс түсіну, басқа түрлерден шектеу үшін, мысалы адам ұрлаудан, бас бостандығынан заңсыз айырудан, дұрыс дәрежеде Қазақстан Республикасы ҚК-ң 234-бабымен көзделген қылмыстық объективті жағын дәл түсіну ролі бағасыз.

Қылмыстың объективті жағы қоғамға қауіпті қол сұғушылықтың сыртқы жағы болып табылады. Қылмыстың объективті жағын келесі белгілер сипаттайды: қоғамға қауіпті әрекет (іс-әрекет не әрекетсіздік), қоғамға қауіпті зардаптар (қылмыстық нәтиже), қоғамға қауіпті әрекет пен қоғамға қауіпті зардаптар арасындағы себептік байланыс, қылмыс жасау орны (жер), уақыты, тәсілі, жағдайы, құралдары мен қаруы.

Қылмыстың объективті жағы субъективті жақпен үздіксіз байланыста тек қылмыстың объективті жағын анықтау негізінде қылмыстық заңмен тыйым салынған қоғамға қауіпті әрекетті жасаған адамның пиғылдары, себептері (ниеттері) және мақсаттары туралы қорытынды жасауға болады. Сол немесе басқа қылмыс құрамында объективті жақтың болмауы субъективті жақ туралы сұрақты жояды.

Осыған байланысты В.Н. Кудрявцев қылмыстың субъективті жағының құрылуының өзі, ерекшелігінде қылмыскердің мақсаттары мен себептері (ниеттері) объективтік мән-жайлар базасында (негізінде) және нәтижесінде болады деп болжайды. Әрі қарай, қылмыс жасау процесінде, қылмыстың қалыптасып жатқан объективті жағы субъективті жаққа «кері байланыс типі бойынша процессуалдық, әсер етеді [8].

Зорлық-зомбылық, пайдақорлық қылмыстардың объективті жағынан өзінен қоғамға қауіпті әрекетті (қоғамға қауіпті іс-әрекет) білдіреді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Каиржанов Е.И. О соотношении объекта, предмета и средства преступления. С. 173-174.
2. Макуха А.Д. Хищение либо вымогательство оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: Учебное пособие. – Алматы: Академия экономики и права, 2001. С. 6-7.
3. Каиржанов Е.И. О соотношении объекта, предмета и средства преступления. С. 176-178.
4. Каиржанов Е.И. Интересы трудящихся и уголовный закон. – Алма-Ата: «Казахстан», 1973. С. 53.
5. Словарь русского языка: В 4-х т. Изд. Института языкознания (русского языка) АН СССР. М., 1957. Т. 1. С. 81.
6. Закон РК от 26.06.1998 г. «О национальной безопасности» // «Казахстанская правда». 1998. 30 июля.
7. Малков В.Д. Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения: Учебное пособие. М.: Высшая школа МВД СССР, 1970. С. 77.
8. Куц Н.Т. Преступления против общественного порядка и общественной безопасности. Киев: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел КВИШ МВД СССР, 1974. С. 5.

Резюме

В данной статье рассматриваются объективные признаки корыстно – насильственных преступлений. Рассмотрены различные суждения по исследуемой теме и дана собственная позиция автора.

Annotation

In present article considered objective indications of violent and crimes connected with meranar motives. They are considered opinions leading scientist, stands out the author's position.